

Wstęp

Zmiany zachodzące w społeczeństwie i te dziejące się w środowisku – tym bliższym i dalszym otoczeniu – stanowią atrakcyjną, nawet ponętą pokusę i inspirację dla działalności badawczej uczonych akademickich, jak i tych, którzy bezpośrednio uczestnicząc w zmianie, chcą wiedzieć, rozumieć, działać – świadomie aktualizować swoją praktykę. Rozległość pola badawczego dotycząca aktywności i aktywizacji społeczności lokalnych oraz udziału w niej młodego pokolenia jest tak wielowątkowa, że każdy zainteresowany jego uprawianiem ma szansę wydobyć taki obszar lub aspekt rzeczywistości, który – jego zdaniem – zasługuje na poznanie. Tworzy to możliwość zwrócenia uwagi na takie zjawiska, ich aspekty i konteksty, które z jednej strony mają już bogatą tradycję w teorii i praktyce, jak i te, które pojawiają się jako nowe jakości w rzeczywistości edukacyjnej i społecznej. Niesie szansę stawiania problemów, których podejmowanie może wpłynąć na rzeczywistość i adekwatność zmian. Ważnym i aktualnym niewątpliwie poznawczo wątkiem jest usytuowanie młodzieży w środowisku lokalnym (i budzenie gotowości do grupowego działania), zwłaszcza w momencie doświadczania permanentnej zmiany i ambiwalencji, a czyniony przez nią „wysiłek samookreślenia ujawnia się w binarnym układzie skrajności”¹.

Zachodzące zmiany w obszarze życia społecznego, kulturowego, gospodarczego i politycznego, które z jednej strony zostały wyzwolone przez transformację ustrojową, z drugiej zaś spotęgowane przez przyspieszenie przemian cywilizacyjnych obserwowane w ostatnich dekadach w wymiarze globalnym, w znaczący sposób wpłynęły na sytuację i w następstwie na funkcjonowanie, aktywność i zaangażowanie młodzieży. Młodzież wydaje się grupą najbardziej podatną na zachodzące przeobrażenia. Zdaniem H. Świdy-Ziemby należy mieć też na uwadze i to, że dzisiejsza młodzież przynajmniej po części to

¹ A. Cybal-Michalska, M. Orłowska, M. Walancik, *Wstęp*, w: *Młodzież – między partycypacją a (samo)wykluczeniem*, red. A. Cybal-Michalska, M. Orłowska, M. Walancik, Dąbrowa Górnicza 2017, s. 8.

dzieci rodziców, których okres późnej adolescencji przypadł na początek transformacji politycznej i ekonomicznej, jaka dokonała się na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Wyznacza to szczególną relację międzygeneracyjną zachodzącą pomiędzy pokoleniem współczesnych młodych ludzi a pokoleniem ich rodziców, a także pokoleniem ich dziadków. Można przyjąć, że w przypadku każdego z tych pokoleń proces wkraczania w dorosłość przebiegał w różnych warunkach społeczno-kulturowych charakteryzujących się zwiększającą się z biegiem lat tendencją do relatywizacji norm moralnych i wiążącego się z tym narastania permissywności moralnego, co skutkuje przyzwoleniem na zachowania aspołeczne młodych ludzi². Niebezpieczeństwa rodzi też „sektorowość obowiązywania norm moralnych”, która – jak pisze Marek Ziółkowski – jest bardzo wyraźna, w rezultacie czego „odmienne normy moralne sterują codzienno-przystosowawczymi indywidualnymi zachowaniami praktycznymi w różnych sferach życia”³.

A zatem postawy społeczne i moralne młodzieży w dużej mierze kreuje zastana rzeczywistość określona miarą zachodzących z dużą dynamiką przemian cywilizacyjnych. Niestety, często nawet pobieżny ogląd postaw i zachowań młodzieży wskazuje, że niejednokrotnie możliwość bezkrytycznego i niczym niepohamowanego korzystania ze zdobyczy cywilizacyjnych kieruje ku destrukcji, zagrażając zdrowiu fizycznemu i psychicznemu, tak swojemu, jak i innych osób⁴.

Pedagogika społeczna jako nauka o człowieku i życiu kreśli wiele dowodów na to, że jej priorytetowym wymiarem jest praktyczna i głęboko humanitarna aktywność. Wyzwała to nowe oczekiwania wobec pedagogiki społecznej, pełnionych przez nią funkcji i zadań. Jedną z nich jest poświęcenie większej uwagi profilaktyce społecznej kierowanej do szczególnie wymagającego odbiorcy, czyli młodzieży. Nie ulega wątpliwości, że najlepsze rezultaty dają programy wieloskładnikowe (multimodalne), które są ukierunkowane na tworzenie warunków do zmiany w otoczeniu dziecka – w rodzinie, przedszkolu czy szkole – oraz w kompetencjach jego samego. Ważne jest także to, aby jej realizacji towarzyszyło przekonanie młodzieży, że skierowane do niej programy profilaktyczne nie narzucają utraty wolności, ale zachęcają do świadomego z niej korzystania, z korzyścią dla rozwoju własnego oraz innych osób.

Dojrzewanie dzieci to czas, w którym rodzice, nauczyciele, wychowawcy, słowem: dorośli, mają ważną pracę do wykonania. Istotą dojrzewania jest

² H. Świda-Ziemba, *Permissywnizm moralny a postawy polskiej młodzieży*, w: *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, red. J. Mariański, Kraków 2002, s. 442–447.

³ Szerzej: M. Ziółkowski, *Spoleczno-kulturowy kontekst kondycji moralnej społeczeństwa polskiego*, w: *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, dz. cyt.

⁴ M. Jędrzejko, M. Janusz, M. Walancik, *Zachowania ryzykowne i uzależnienia*, Warszawa–Dąbrowa Górnicza 2013.

wprowadzenie dzieci w rzeczywistość, w której zyskają nowe prawa i w której zwiększy się ich przestrzeń wolności. Wzrosnie w nich także poczucie odpowiedzialności. Wolność bez odpowiedzialności może przynieść bolesne rozczarowanie.

W tej konwencji zaproponowano cykl artykułów. Zapraszają one do zwrócenia uwagi na diagnozę warunków i sił społecznych środowiska, na zagrożenia i czynniki sprzyjające rozwojowi oraz na aktywność młodzieży i potrzebę racjonalizacji działań związanych ze zmianą w otoczeniu jednostki. Szeroki wachlarz podjętej problematyki w zaproponowanym tomie dobrze odzwierciedla obszary zainteresowań pedagogów praktyków. Na wybranych przykładach zaprezentowano zagadnienia związane z aktywnością polskiej młodzieży, jej uwarunkowaniami, postawami moralnymi oraz zagrożeniami, na jakie jest obecnie narażona.

Z działaniami społecznymi i organizacją środowiska lokalnego związane są m.in.: aktywność i aktywizacja/animacja życia społeczno-kulturalnego, profilaktyka, kompensacja. Interesującą nas aktywność społeczną należy rozumieć jako unormowane społecznie działania wykonywane w ramach określonych ról społecznych (nastawionych na realizację interesów grupy czy celów grupowych)⁵, a wśród czynników, które ją warunkują, są zarówno potrzeby osobiste zaangażowanych osób, jak i potrzeby społeczne. W pedagogice społecznej szczególne znaczenie mają czynniki ogólnospołeczne warunkujące charakter i stopień rozwoju aktywności społecznej. Zaliczamy do nich: potrzebę pomocy rzeczowej ludziom niezdolnym do samodzielnego funkcjonowania, potrzeby opiekuńczo-wychowawcze młodego pokolenia, potrzeby techniczno-cywilizacyjne społeczności lokalnych oraz potrzeby twórczego uczestnictwa osób w szeroko pojętym zarządzaniu sprawami społecznymi. Są to na przykład prace w samorządzie osiedlowym, radzie osiedla bądź zaangażowanie w stowarzyszeniach i organizacjach pozarządowych. Są to niejako zagadnienia pozytywne zmierzające „ku” biegunowi godnych warunków środowiskowych i biopsychicznych człowieka – na miarę XXI wieku.

W czasach, posługując się słowami Neila Postmana, triumfu techniki nad kulturą⁶, warto w tym miejscu przypomnieć zapomniane nieco klasyczne pojęcie mocno zakorzenione w pedagogice społecznej, a mianowicie pojęcie służby⁷, które pojawia się w piśmiennictwie prekursora pedagogiki społecznej Heleny Radlińskiej, która pragnęła ukształtować taką postawę u przyszłych

⁵ Zob. A. Olubiński, *Aktywność i działanie jako forma edukacji do samorealizacji czy zniewolenia? W świetle założeń edukacji humanistycznej i krytyczno-emancypacyjnej*, Kraków 2018, s. 21–23.

⁶ N. Postman, *Technopol*, Warszawa 1995.

⁷ Przywołuje to pojęcie A. Przeclawska, pisząc o pedagogice społecznej, o jej tradycyjnym odniesieniu i współczesnych wyzwaniach. Zob. *Pedagogika społeczna jako dyscyplina naukowa*, red. E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, E. Cyrańska, Łódź 1998, s. 97–103.

pedagogów animatorów. Kategoria ta pozostaje nadal aktualna, bowiem wiąże się ściśle z pracą pedagoga animatora działającego w środowisku życia człowieka. Jego praca jest nie tylko niesieniem nadziei na zmianę, pomoc czy wsparcie, ale jej wartością jest odkrywanie sensu życia dla jednostki, grupy i społeczności.

Niniejsze opracowanie jest wynikiem rozważań uczonych skupionych wokół prac badawczych w ramach Sekcji Pedagogiki Młodzieży Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk i Zespołu Pedagogiki Młodzieży działających pod przewodnictwem jednej ze współredaktorek naukowych tej publikacji – prof. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej. Książka została przygotowana nie tylko z myślą o pedagogach zainteresowanych problematyką młodzieży i wynikami badań na ten temat, ale także o wszystkich, którzy interesują się sytuacją młodego pokolenia, ich stosunkiem do dokonujących się współcześnie zmian społecznych.

Poznań, czerwiec 2020

*Agnieszka Cybal-Michalska
Katarzyna Segiet
Klaudia Węc*